วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article DOI: 10.14456/jdl.2025.10

Do Future Generations Have Rights to Natural Resources Utilized by Us in the Present?

คนอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้หรือไม่

Phramaha Pornchai Sirivaro[1]*, Phrakhru Pariyatrattanakunbundit[2]
Phra Kriengsak Sirisakko[3]
พระมหาพรชัย สิริวโร[1]*, พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต[2], พระเกรียงศักดิ์ สิริสกฺโก[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *
1. Phramaha Pornchai Sirivaro*
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
พระมหาพรชัย สิริวโร*
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: Pornchai.sri@mcu.ac.th

2. Phrakhru Pariyatrattanakunbundit
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: Pariyatrattanakunbundit@gmail.com

3. Phra Kriengsak Sirisakko
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
พระเกรียงศักดิ์ สิริสกฺโก
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: Kriengsak@gmail.com

คำสำคัญ:
คนอนาคต; สิทธิ; ทรัพยากรทางธรรมชาติ; พุทธจริยศาสตร์
Keywords:
Future Generations, Rights, Natural Resources, Buddhist Ethics

ABSTRACT

Recently, in environmental ethics, there has been the important debate concerning with the utilization of natural resources where the growing serious concern over them utilized by contemporary people was also expressed as it is more likely brought about the rapid destruction than the preservation. If the growing trend, once compared with the previous years, is gradually increased to the higher level as such, then we can have the reason to conclude that in the next few years most of the world will unavoidably face with the severe degradation of natural resources. At that point, the future people as the members of human race will encounter with the deteriorating problem of natural resources too. In this regard, a question is asked that: Do the future people have the rights to the natural resources we are utilizing now? If they do, then it means that we have to be careful while using them so that it will not affect or violates the rights of future people. In answering this question, on the one hand, some ethicists argue that they do not have rights to the natural resources we are using now because they do not arrive at here yet and since they are not here, then there are no any actions and thereby claiming the rights over the natural resources is not valid accordingly, on the other hand, some argue that they do have the rights over the natural resources due to some actions-initiated despite of the absence of the future people. In this paper, I argue that the future people do have the rights over the natural resources we are utilizing now because some human natures

Article history:
Received: 11/01/2025
Revised: 19/02/2025
Accepted: 24/03/2025
Available online: 20/04/2025

How to Cite:
Sivaro, P.P. et al. (2025). Do Future Generations Have Rights to Natural Resources Utilized by Us in the Present?. *Journal Dhamma for Life, 31*(2), 141-150.

can perform an act in the future even though the future itself does not arrive here yet. In discussing this, I will utilize the Buddhist ethical perspectives.

บทคัดย่อ

เมื่อไม่นานมานี้ ได้อภิปรายประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติและได้แสดงความกังวลอย่างหนักต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของคนร่วมสมัยว่าเป็นไปในทิศทางที่ทำลายทรัพยากรให้หมดสิ้นไปอย่างรวดเร็วในจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ถ้าแนวโน้มการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติยังมีแนวโน้มสูงขึ้น ๆ เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา เราก็มีเหตุผลที่จะสรุปว่า ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า โลกส่วนส่วนใหญ่จะต้องเผชิญกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อไปถึงจุดนั้น คนในอนาคตซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ของมนุษย์จะต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างสาหัสสากรรจ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงมีคำถามว่า คนในอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันหรือไม่ ถ้าคนเหล่านั้นมีสิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ก็แปลว่า เราต้องใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้กระทบหรือเป็นการละเมิดสิทธิของคนในอนาคต ในการตอบเรื่องนี้ นักจริยศาสตร์บางคนตอบว่า คนในอนาคตไม่สิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เหตุผลสำคัญคือ พวกเขายังไม่มา และเมื่อพวกเขายังไม่มาก็แปลว่า พวกเขายังไม่มีการกระทำ เมื่อไม่มีการกระทำก็แปลว่า จะไม่สามารถอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรที่เกี่ยวข้องได้ แต่บางคนตอบว่า คนในอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เพราะมันมีการกระทำบางอย่างไปแล้ว แม้ว่าคนในอนาคตยังไม่มาก็ตาม ในงานนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์โดยอาศัยมุมมองจากพุทธจริยศาสตร์และจะให้เหตุผลว่า คนในอนาคตย่อมมีสิทธิต่อทรัพยากรทางธรรมชาติที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้เพราะว่าธรรมชาติของมนุษย์บางอันนั้นสามารถมีการกระทำในอนาคตได้แม้ว่าตัวอนาคตเองจะยังไม่มาถึงแล้วก็ตาม

บทนำ

เป็นที่ประจักษ์แจ้งทั่วไปว่า ปัจจุบันนี้มีการพูดถึงปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และสภาวะโลกร้อน (Global Warming) ในที่ประชุมระดับชาติและนานาชาติกันมากขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าว ในการแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ส่วนใหญ่ล้วนชี้ไปที่สาเหตุของปัญหาเหล่านั้นและผู้ที่ถูกชี้ว่าเป็นต้นตอของปัญหาคือ มนุษย์ จากคำว่า “มนุษย์” นี้ ข้อเรียกร้องอันหนึ่งที่ส่งไปถึงประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่ด้อยพัฒนาก็คือ การกำหนดนโยบายในการลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกเข้าสู่ชั้นบรรยากาศ การหันมาใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมหรือการออกแบบและพัฒนาประเทศผ่านการใช้พลังงานทดแทน การปลูกต้นไม้ หรือการมีโครงการคาร์บอนเครดิต เป็นต้น จากข้อเสนอนี้ เราจึงได้ยินว่าคำสำคัญเช่น คำว่า Green technology Green Industry, Eco-Friendly Economy เป็นต้น ถ้ามนุษย์ไม่ปรับตัวเองให้เข้ากับข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหานี้ ก็เป็นไปได้ว่า ความอยู่

รอดของมนุษยชาตินั้นเริ่มมีคำถามเพิ่มมากขึ้น ๆ นัยแห่งความสำคัญของเรื่องกำลังบอกพวกเราว่า การกระทำนี้ต้องทำทุกคน ไม่ใช่แค่บางคนหรือบางประเทศ มีคำที่ใช้ในเรื่องนี้คือ Act Now ต้องทำตอนนี้ ขณะนี้ ปัจจุบันนี้

เป็นที่ทราบกันว่า มนุษย์เรานั้นอาศัยอยู่ในโลกใบนี้มาประมาณ 200,00 ปี แล้ว ถ้าเทียบกับอายุของจักรวาลประมาณ ๑๓. ๘ พันล้านปีก็ถือว่าน้อยมากหรือแม้แต่เทียบกับอายุของโลกเรา ๔.๕๔ พันล้านปีก็ยังน้อยเช่นกัน คาดกันว่า มนุษย์เรานั้นเริ่มเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชประมาณ 10,000 ปีมานี้เอง (Pojman, P., 2015) พอมาถึงสมัยการปฏิบัติอุตสาหกรรม การตัดต้นไม้สามารถทำได้เร็วมาก การทำเหมืองแร่ การพัฒนาพื้นดิน การหาอาหารทางทะเล เช่น การจับสัตว์น้ำ เป็นต้น ถือว่ามีการใช้เครื่องมือที่สามารถทำได้เยอะมากกว่าเดิมหลายเท่า

มนุษย์ทำหลายกิจกรรมในการดำรงชีวิตและกิจกรรมเหล่านั้นมักจะทำในชื่อว่า “การพัฒนา” เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาธุรกิจ เป็นต้น การทำพัฒนาเหล่านี้ได้ถูกขับเคลื่อนอย่างไม่เคยมีมาก่อนเมื่อมีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเกิดขึ้นของเครือข่ายอินเตอร์เน็ตความเร็วสูง การเกิดขึ้นของระบบดาวเทียมที่ทันสมัย ชีวิตของมนุษย์ในสมัยปัจจุบันเทียบกับสมัยก่อนหน้านี้ถือว่าเป็นคนละมิติ กล่าวคือ ก่อนหน้านี้ ในยุคเกษตรกรรม มนุษย์ทำกิจกรรมหลายอย่างด้วยการใช้แรงงานของคนกับสัตว์เป็นหลัก อาจจะมีการใช้นวัตกรรมบ้าง เช่น การประดิษฐ์เครื่องปั่นน้ำ แต่ก็ถือว่าสิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นยังอยู่ในระดับธรรมดาแค่ลดทอนการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นการใช้พลังงานน้ำหรือลมแทน พอมาถึงยุคแห่งความเจริญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แรงงานของมนุษย์กับสัตว์ก็ถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัย ยิ่งมาถึงยุคนี้ความสามารถของปัญญาประดิษฐ์หรือสิ่งที่เรียกย่อ ๆว่า AI (Artificial Intelligence) ยิ่งมีผลกระทบต่อการทำกิจกรรมของมนุษย์ในหลายมิติและทำให้เกิดความกังวลในหลายประเด็น เช่น การกลัวว่า AI จะทำหน้าที่แทนมนุษย์ได้ทุกเรื่องและจะทำให้มนุษย์สูญเสียอัตลักษณ์อันสำคัญที่เคยมีมานาน เป็นต้น

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 นักประดิษฐ์ที่ชื่อว่า Alexander Graham Bell ได้เตือนไว้ว่า การเผาเชื้อเพลิงฟอสซิล (fossil fuels) อย่างไม่จำกัดจะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ภาวะเรือนกระจก (greenhouse effect) และการอุ่นขึ้นของบรรยากาศโลก (warming of global climate) (Pojman, L.P., Pojman, P., and McShane, K., 2015) และดูเหมือนว่า เรื่องนี้จะเป็นจริงมากขึ้นเมื่อมีรายงานว่าภูเขาน้ำแข็งแห่งขั้วโลกเหนือนั้นละลายเร็วกว่าปกติ สาตเหตุของการละลายเร็วเพราะว่า โลกของเรานั้นมีอุณหภูมิเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ในบทนำของบทความที่ชื่อว่า “Energy Policy and the Further Future: The Identity Problem” มีข้อความที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 2 ซึ่งพูดถึงคนในอนาคต (Future Generations) โดยเริ่มจากการตั้งคำถามว่า พวกเรามีพันธะหน้าที่ต่อคนที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้เท่านั้นหรือ หรือว่าเรายังมีหน้าที่ต่อมนุษย์อื่นรวมไปถึงสมาชิกของคนในอนาคตด้วย ถ้าหากเราทำให้สิ่งทั้งหลายสกปรกแล้วความสกปรกนั้นก็ทำอันตรายต่อเพื่อนบ้านของเรา การกระทำของเราย่อมเป็นเรื่องผิด หรือถ้าหากเราใช้ทรัพยากรมากเกินกว่าที่เป็นส่วนแบ่งของเราจนหมด การกระทำของเราเช่นนั้นก็ย่อมผิดเช่นเดียวกับการที่เราทำให้สิ่งทั้งหลายสกปรกจนทำให้โลกสำหรับคนอนาคตพร่องไปด้วยหรือไม่ อะไรคือเหตุผลในเรื่องนี้ (Parfit, D., 2015)

จากคำถามข้างต้น มีหลายคนตอบว่า การที่เราทำให้โลกมันพร่องจนมีผลกระทบต่อคนอนาคตในแง่ที่พวกเขาไม่สามารถจะทำดำรงชีวิตได้อย่างปกติย่อมเป็นเรื่องผิดศีลธรรม ฉะนั้น ในการใช้ทรัพยากรของโลก เราต้องระมัดระวังไม่ให้กระทบต่อคนอนาคต เพราะคนเหล่านั้นเมื่อมาสู่โลกใบนี้ พวกเขาก็ต้องใช้ทรัพยากรที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

แต่ว่ายังมีกลุ่มคนตั้งคำถามต่อคำตอบเรื่องนี้ว่า คนอนาคตจะมีหน้าตาอย่างไรหรือมีลักษณะเช่นไรกัน คนที่เห็นแก่ตัวหรือคนที่โลภมากเท่านั้นแหละจึงจะไม่สนใจคนอื่น จนมีภาษิตกล่าวไว้ว่า “พวกเรานั้นไม่ได้รับมรดกโลกมาจากบรรพบุรุษของพวกเรา แต่ว่าได้มาจากลูก ๆของพวกเราเอง” หรือจะกล่าวให้ชัดก็คือว่า ทรัพยา กรทางธรรมชาติของโลกนั้นไม่ได้เป็นของพวกเราเพียงอย่างเดียว พวกเราต้องใช้ตามที่เห็นสมควร (Parfit, D., 2015)

ในการพยายามตอบคำถามข้างต้น Derek Parfit ชี้ไปที่หลักการที่มีชื่อว่า “การจะมีความผิดได้ต้องมีผู้รับเคราะห์หรือเป็นเหยื่อของการกระทำนั้น” (Wrong Require Victims) ว่าเป็นหลักการที่ไม่สามารถนำมาใช้ในการรักษาทรัพยากรได้โดยเฉพาะกรณีที่จะมีผลกระทบต่อคนที่จะมา หลักการนี้มีใจความสำคัญว่า “ถ้าหากการเลือกใดไม่ได้ทำให้เกิดอันตรายหรือละเมิดคน การเลือกนั้นย่อมไม่ถือว่าผิด” (Parfit, D. 2015) จากหลักการนี้เราอาจจะอธิบายเพิ่มได้ว่า ในกรณีของการใช้ทรัพยากรของคนในปัจจุบัน การจะไปเรียกร้องให้คนที่กำลังใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้คำนึงถึงคนที่ยังไม่มา กล่าวคือ ยังไม่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นการทำที่ขัดกับหลักการที่ชื่อว่า Wrong Require Victims เราจะมีเหตุผลอะไรมาบอกว่า คนเราไม่ควรใช้ทรัพยากรตามที่ตัวเองต้องการใช้เมื่อไหร่ต้องใช้ต้องคำนึงถึงคนอนาคต มิฉะนั้น จะเป็นการละเมิดคนอนาคตโดยไม่รู้ตัว ปัญหาคือ คนอนาคตไม่ถือว่าเป็นผู้รับเคราะห์ในแง่ของหลักการนี้ เมื่อไม่ได้เป็น ก็แปลว่า การไปบอกให้คนเราใช้ทรัพยากรเท่าที่ควรย่อมเป็นการบอกโดยไม่มีหลักการรับรอง เมื่อไม่มีหลักการรับรองย่อมจะไม่สามารถอ้างเหตุผลมาปกป้องได้

ถ้าหากจะมีการถามว่า การละเมิดคนอนาคตคือการละเมิดอะไร คำตอบต่อคำถามนี้ก็คือ การละมิดสิทธิของคนอนาคต หมายความว่า คนอนาคตนั้นมีสิทธิต่อทรัพยากรที่คนในปัจจุบันใช้ การที่คนอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยกรที่คนในปัจจุบันใช้ ก็แปลว่า คนในปัจจุบันจะต้องไม่ใช้ทรัพยากรจนหมดหรือจนไม่เหลือสภาพที่คนอนาคตจะมาใช้ได้ ถ้าใช้หมดหรือไม่อยู่ในสภาพที่ยังใช้ได้ต่อไป ก็แปลว่า คนในปัจจุบันนี้ละมิดสิทธิของคนอนาคต การละเมิดสิทธิย่อมจะเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม กรณีนี้ก็เหมือนกับการที่เรายืนยันว่า นาย ก มีสิทธิที่จะมีชีวิต หากใครก็ตามลงมือฆ่านาย ก ก็แปลว่าคน ๆนั้นละเมิดสิทธิของนาย ก และการละเมิดสิทธินี้ถ้ามองในแง่ของกฎหมายก็ต้องได้รับโทษ ถ้ามองจากศีลธรรม การกระทำการละเมิดก็เป็นการกระทำที่ไม่ควร ยอมรับไม่ได้ หรือกรณีการละเมิดสิทธิอื่น ๆ เช่น เราถือว่า คนไทยทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาระดับพื้นฐานฟรี ไม่ต้องจ่ายเงินเพื่อเข้าถึงสิทธินี้ การมีสิทธินี้ก็ย่อมกลายเป็นพันธะหน้าที่ให้รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ต้องเตรียมการศึกษาระดับพื้นฐานให้คนไทยทุกคนโดยไม่ต้องจ่ายเงิน หากรัฐหรือผู้เกี่ยวข้องไม่จัดเตรียมให้ก็ย่อมถือว่ารัฐบาลหรือผู้เกี่ยวข้องละเมิดสิทธิของคนไทยทุกคนในเรื่องนี้

แนวคิดเรื่องสิทธิ

ก่อนที่เราจะพิจารณาแนวคิดเรื่องสิทธิเพื่ออภิปรายประเด็นที่เกี่ยวข้อง เราควรจะรู้จักที่มาของคำนี้ก่อน คำว่า “สิทธิ” นี้ในนิรุกติศาสตร์ (Etymology) มาจากภาษาละตินว่า “rectus” มีความหมายว่า “ความซื่อตรง” “ความตรงมาตรงไป” (straight) หากย้อนไปสู่สมัยกรีก คำว่า “สิทธ” นี้ในภาษากรีกคือ “*orektos*” มีความหมายว่า “การขยายออกไปจากที่เดิม” หรือ “ความเที่ยงตรง” ต่อมากคำนี้แปลเป็นอังกฤษว่า “right” หมายถึง “สิทธิ” ตาลำดับ (Keown, D., 1998) จากคำนิยามนี้ คีโอนได้นำมาตั้งคำถามในบริบทของพุทธศาสนาว่ามีคำที่เรียกว่าสิทธินี้ปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ คีโอนไม่พบว่ามีการใช้คำว่า สิทธิ นี้ในพระสูตร แต่พบว่า มีคำบาลีว่า “อุชุ” นี้แปลว่า “ตรงมาตรงไป” “ซื่อสัตย์” “เที่ยงตรง” หรือถ้าย้อนไปก็คือคำว่า “ฤชุ” (ṛju) ในภาษาสันสกฤต มุมมองของคีโอนก็คือ คำนี้ “อุชุ” ในภาษาบาลีหรือ “ฤชุ” ในภาษาสันสกฤตล้วนมีความหมายเท่ากัน

และจากความหมายของคำเหล่านี้คีโอนจึงสรุปว่าสามารถอธิบายแนวคิดเรื่องสิทธิในพระพุทธศาสนาได้ (Keown, D., 1998) ถ้าเป็นเช่นนั้น การพิจารณาเรื่องสิทธิในพุทธจริยศาสตร์ก็ย่อมเป็นไปได้ เพราะมีคำที่ใช้เป็นกรอบสำหรับพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องสิทธิไว้แล้วแม้ว่าจะไม่มีคำว่า “สิทธิ” นี้ปรากฏอยู่ในพระสูตรหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังมีคำสอนอีกอันหนึ่งเรียกว่า “ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ” มีความหมายว่า การปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมหรือถ้าจะให้ความหมายในทางสังคมก็คือ การดำรงชีวิตให้ถูกต้องตามธรรม (อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต 21/248/332) แนวคำสอนนี้มีนัยว่า 1) มันมีหลักการสำคัญหรือหลักการใหญ่ และ 2) มีการปฏิบัติตามหลักการย่อยที่สอดรับกับหลักการสำคัญหรือหลักการใหญ่นั้น

ถ้าจะถามว่า การมีสิทธินั้นคือ การมีอะไร และสิทธินี้เราสามารถนำไปทำอะไรได้อย่างไร ในการทำความเข้าใจเรื่องสิทธิให้กระจ่างแจ้งเพื่อประกอบการวิเคราะห์นั้น งานนี้จะขอนำคำนิยามแนวคิดเรื่องสิทธิมาจากงานของไฟน์เบิร์กที่บอกว่า “Right is a kind of claim, a claim is an assertion of right” (Feinberg, J., 1970) ข้อความนี้มีความหมายว่า “สิทธิคือการเรียกร้องประเภทหนึ่ง การเรียกร้องนั้นก็คือการอ้างสิทธิ เช่น นาย ก มีสิทธิต่อการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็แปลว่า นาย ก สามารถไปเรียกร้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีหน้าที่จัดการศึกษาพื้นฐานนั้นให้แก่เขา ถ้าคนที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีหน้าที่ไม่จัดให้ ก็แปลต่อไปว่า สิทธิของนาย ก นั้นถูกละเมิด

จากคำนิยามว่าสิทธิข้างต้น หากเรานำมาพิจารณาในการอ้างสิทธิของคนอนาคต อาจจะมีผู้ตั้งคำถามว่าการอ้างสิทธิในเรื่องนี้เป็นไปได้อย่างไร เพราะคนอนาคตยังไม่มา เมื่อยังไม่มา การจะถือว่าคนอนาคตคือคู่กรณีของคนในปัจจุบันได้ย่อมเป็นไปได้ยาก เพราะลักษณะอันสำคัญของคำว่าสิทธิก็คือการอ้างสิทธิต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนอนาคตยังไม่มา ถามว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่า คนอนาคตอ้างสิทธิต่อทรัพยากรที่เราใช้จนกลายเป็นพันธะหน้าที่ ๆ คนในปัจจุบันจะต้องรับ มิฉะนั้น จะถือว่าเป็นการละเมิด การจะตอบเรื่องนี้ได้จำเป็นต้องพิจารณาจากหลายมุมมอง อย่างที่เข้าใจกันดีว่า เรารู้ดีว่า เวลาใครอ้างสิทธิต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมา การอ้างนั้นย่อมทำให้เกิดหน้าที่ตามมาด้วย นาย ก มีสิทธิต่อทรัพย์มรดกของบิดา การมีสิทธินี้จะก่อให้เกิดหน้าที่ต่อคนอื่น ๆหรือคนที่เกี่ยวข้องในการที่จะไม่เข้าไปละเมิด ลักษณะของเรื่องนี้บอกเราว่า 1) นาย ก ต้องมีอยู่ 2) ทรัพย์มรดกของบิดาต้องมีอยู่ 3) มีการยอมรับเรื่องสิทธินี้ และ 4) มีคนอื่น ๆหรือคนที่เกี่ยวข้อง จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นว่า การจะอ้างสิทธิได้อย่างน้อยต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 4 อย่าง เมื่อเรานำองค์ประกอบเหล่านี้มาพิจารณาเรื่องการละเมิดสิทธิของของคนอนาคตเราจะเห็นว่า 1) คนอนาคตยังไม่มี (ไม่มีคนอนาคตหรือผู้ที่อ้างสิทธิอยู่ตอนนี้) 2) มีทรัพยากร 3) มีคนใช้ทรัพยากร และ 4) มีการยอมรับเรื่องสิทธิ กล่าวคือ เรื่องสิทธินั้นเป็นเรื่องสำคัญของสังคมที่ต้องรักษา จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญข้อที่ 1 คือคนอนาคตที่จะอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรไม่มี เมื่อไม่มีก็แปลว่า การอ้างสิทธิก็โมฆะ และเมื่อเป็นโมฆะ การใช้ทรัพยากรของคนในปัจจุบันก็ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดใคร ๆ หรือแม้กระทั่งคนอนาคต เพราะพวกเขายังไม่มา ถ้าพิจารณาจากตรงนี้ ข้ออภิปรายนี้ย่อมตรงกับหลักการที่ว่า Wrong Requires Victims หรือในความหมายที่ว่าการจะมีความผิดได้ต้องมีผู้รับเคราะห์หรือเป็นเหยื่อของการกระทำนั้น

อย่างไรก็ดี หากนำแนวคิดเรื่องสิทธิมาพิจารณาในบริของพุทธจริยศาสตร์เราจะพบว่า มีคำว่า ความตรงมาตรงไป ความซื่อสัตย์ จากคำว่า “อุชุ” หรือ แนวคิดเรื่องการปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมจากคำว่า ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ถ้าจะมีคำถามว่า คนในปัจจุบันนี้ใช้ทรัพยากรตามที่ตนเองต้องการแล้วการใช้ทรัพยากรนี้ไปละเมิดคนอนาคตได้อย่างไร หรือมันเป็นการปฏิบัติไม่ตรงมาตรงไปได้อย่างไร มันเป็นความไม่ซื่อสัตย์ได้อย่างไร และมันเป็นการปฏิบัติไม่สมควรแก่ธรรมได้อย่างไร เมื่อไม่เป็นไปตามหลักการนี้จึงจะเข้าข่ายของการละเมิดคนอนาคต ใน

การวิเคราะห์เรื่องนี้ เราอาจจะต้องพิจารณาจากการกระทำของคนในปัจจุบันเป็นหลัก ต่อไปนี้จะเป็นข้อวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจในเชิงลึกมากขึ้น

แนวคิดว่าด้วยการกระทำในพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์ มนุษย์เราจะมีการกระทำได้ 3 อย่าง กล่าวคือ 1) การกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม 2) การกระทำทางคำพูดเรียกว่า วจีกรรม และ 2) การกระทำทางใจเรียกว่า มโนกรรม (มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ 13/64/56) และขอให้จำไว้ว่า การกระทำ 3 ประเภทที่กล่าวมานี้ยังไม่อาจจะระบุให้ชัดได้ว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด แนวคิดว่าด้วยการกระทำ 3 อย่างนี้แค่ชี้ให้เราเห็นว่า หากมนุษย์จะมีสิ่งที่เรียกว่า การกระทำ เราจะต้องพิจารณาดูจากแนวคิดว่าด้วยการกระทำ 3 อย่างนี้เท่านั้น

ถ้าจะถามว่า การกระทำทางกายเป็นอย่างไร ตอบว่า ในบรรดาการกระทำทั้ง ๓ อย่าง การกระทำทางกายเห็นได้ง่ายที่สุด เพราะเกิดจากการใช้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นตัวกระทำการ เช่น นาย ก โกรธให้นาย ข ที่กล่าวหาว่าตัวเองมาทำงานสายเป็นประจำ นาย ก เมื่อความโกรธเกิดขึ้นในใจ จึงเดินตรงไปหานาย ข แล้วก็ใช้กำปั้นชกไปที่ใบหน้าของนาย ข การทำเช่นนี้ถือว่า เป็นการกระทำทางกาย หรืออาจจะเป็นกรณีอื่น ๆ เช่น การใช้เท้าเตะ การใช้ศอกเสียบ การใช้เข่ากระทุ้ง หรือการเอามือจับมีดแล้วก็แทงเข้าไปที่ร่างกายของนาย ข เป็นต้น ตัวอย่างที่แสดงนี้เป็นเรื่องของการกระทำทางกายที่ไม่ดี ต่อไปนี้จะเป็นส่วนที่ดี เช่น นาย ก เห็นนาย ข ถือสิ่งของบางอย่างมาอย่างหนัก ก็เข้าไปอาสาช่วยถือสิ่งของนั้น หรือ นาย ก เห็นคนประสบอุบัติเหตุบนท้องถนน นาย ก ก็เข้าไปช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุนั้น ถ้าจะถามอีกว่า การกระทำทางวาจาเป็นอย่างไร ในเรื่องนี้ตอบว่า การกระทำทางวาจานั้นก็คือ การใช้คำพูดสื่อสารออกไป เช่น นาย ก เมื่อโดนนาย ข ตำหนิหรือกล่าวหา หลังจากนาย ข พูดจบ นาย ก ก็ตอบโต้นาย ข ด้วยการใช้ถ้วยคำหยาบคาย ใช้ถ้อยคำเสียดสีนาย ข ในลักษณะต่าง ๆตามที่ตัวเองคิดได้ ลักษณะเช่นนี้ถือว่า เป็นการกระทำทางวาจาที่ไม่ดี ถ้าจะเป็นเรื่องดี เช่น นาย ก ช่วยแนะนำให้นาย ข จนทำให้นาย ข เกิดความรู้ว่า อะไรดี อะไรไม่ดี หรือ นาย ก เวลาพูดกับนาย ข ก็ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดเท็จ พูดด้วยถ้อยคำสุขภาพ ตรงมาตรงไป เป็นต้น ถ้าจะถามว่า การกระทำทางใจเป็นอย่างไร ในเรื่องนี้เราจะพบว่า การกระทำทางใจนั้นเป็นเรื่องที่แตกต่างอยากมากจากการกระทำ 2 ประเภทข้างต้น การกระทำนี้เป็นสิ่งที่รู้ได้ยากเพราะมันซ่อนอยู่ในใจของคนกระทำการ โดยปกติเวลาเราพิจารณาการกระทำทางใจนั้นถ้าเป็นการกระทำทางใจที่ดีก็จะเป็นไปในลักษณะดังนี้ เช่น การไม่เพ่งอยากได้ของคนอื่น การไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น การเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ถ้าทำได้เช่นนี้ถือว่า เป็นการกระทำทางใจที่ดี แต่ถ้าทำตรงกันข้ามก็ถือว่าไม่ดี ลักษณะแห่งการกระทำทางใจที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นการกระทำที่ละเอียด ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อมนุษย์มีการกระทำในส่วนใดส่วนหนึ่งของการกระทำทั้ง 3 ประเภทก็ถือว่า เป็นการกระทำทั้งนั้นยังไม่ได้ทั้งหมด เพราะว่าต้องดูหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนานั่นแหละเป็นกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดยทางกาย ทางวาจาและทางใจ” (อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต 22/63/577)

ส่วนการกระทำนั้นจะดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด จำเป็นต้องพิจารณาว่า มันเกิดจากองค์ประกอบที่จะทำให้ดีหรือทำให้ไม่ดีหรือไม่ องค์ประกอบที่ว่าถ้าดีเรียกว่า กุศลมูล ประกอบด้วย ความไม่โลภ ความไม่คิดประทุษร้าย และความไม่หลง (ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค 11/394/292) ถ้าไม่ดีเรียกว่า อกุศลมูล ประกอบด้วย ความโลภ ความคิดประทุษร้าย และความหลง (ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค 11/393/291) กุศลมูลและอกุศลมูลนั้นอยู่กันคนละขั้ว เมื่ออยู่

คนละขั้ว จึงทำงานแตกต่างกัน ฝั่งที่เป็นกุศลมูลทำงานที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ ส่วนฝั่งอกุศลมูลนั้นทำงานที่เป็นไปเพื่อการทำลายการพัฒนาชีวิตของมนุษย์

จากคำถามที่ว่า การใช้ทรัพยากรของคนในปัจจุบันตามที่ตัวเองต้องการจะเข้าข่ายละเมิดสิทธิของคนอนาคตได้อย่างไร หรือมันเป็นปฏิบัติไม่ตรงมาตรงไปได้อย่าง หรือมันเป็นการปฏิบัติไม่สมควรแก่ธรรมได้อย่างไร ถ้าเราพิจารณาจากกุศลมูลและอกุศลมูล หรือแปลเป็นภาษาง่าย ๆว่า รากเหง้าแห่งความฉลาดและรากเหง้าแห่งความไม่ฉลาด เราจะพบว่า การใช้ทรัพยากรของคนในปัจจุบันจะเป็นการใช้ทรัพยากรที่ดีได้ก็ต่อเมื่อการทรัพยากรนั้นเป็นไปในกรอบของกุศลมูลไม่ใช่อกุศลมูล ในการอภิปรายนี้มีตัวอย่างดังนี้ นาย ก ในการใช้ทรัพยากรเพื่อดำรงชีวิตประจำวันหรืออาจจะเลยไปถึงกรณีที่ว่า นาย ก นั้น เป็นคนกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติก็ได้ นาย ก มองทรัพยากรว่า มันเป็นแค่เครื่องสนับสนุนให้มีชีวิตอยู่ได้ การมีชีวิตอยู่ได้ด้วยทรัพยากรนี้จุดหมายของการใช้ไม่ได้อยู่แค่การใช้ แต่ว่าใช้เพื่อเป็นเครื่องมือให้สามารถทำเรื่องที่ยิ่งใหญ่กว่านี้ให้สำเร็จ กล่าวคือ การพัฒนาตัวเองไปสู่ความสมบูรณ์ การพัฒนาในกรอบของการพัฒนาเศรษฐกิจก็ต้องมองว่ามันเป็นแค่เครื่องมือในการพัฒนาคนไปสู่ความสมบูรณ์ ไม่ใช่ทำให้คนลุ่มหลงอยู่ในการใช้ทรัพยากร จากตรงนี้แปลว่า การใช้ทรัพยากรต้องเป็นไปในหนทางที่จะเสริมสร้างทำให้ความไม่โลภ ความไม่โกรธและความไม่หลงเจริญขึ้นเป็นลำดับจนหมดไปในที่สุด ไม่ใช่เป็นไปเพื่อพัฒนาความโลภ ความโกรธและความหลงให้มากขึ้น ถ้าการใช้ทรัพยากรเป็นไปในทิศทางที่จะทำให้เพิ่มความอยากได้ เพิ่มความโกรธและเพิ่มความหลง ก็แปลว่า คนใช้ทรัพยากรกำลังทำลายอะไรสักอย่างหนึ่ง ที่เห็นได้ชัด คือ การลายโอกาสของตัวเองในการที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นคนสมบูรณ์ และมีแนวโน้มว่าจะทำให้ตัวเองได้รับอันตรายในอนาคตไปด้วย อันตรายในอนาคตคือ การขาดทรัพยากรที่จะใช้อย่างเพียงพอ ถ้าเรามองจากผู้กระทำการคือ มนุษย์ในปัจจุบัน เราจะพบว่า มีทางเลือกเปิดให้ 2 อย่าง สิ่งที่มนุษย์เราต้องทำคือ ต้องเลือกให้ถูกในมุมมองของพุทธจริยศาสตร์ การเลือกที่ถูกก็คือ การใช้ทรัพยากรที่จะทำให้ตัวเองสามารถฝึกฝนลด ละและขจัดสิ่งที่เป็นรากเหง้าแห่งความไม่ฉลาดคือ ความอยากได้ ความโกรธ และความหลงผิด ส่วนการใช้ทรัพยากรที่ไม่ถูกคือ การใช้ทรัพยากรที่เพิ่มความอยากได้ ความโกรธและความหลงผิดให้แก่ตัวเอง ถ้ามองจากมุมนี้จะพบว่า ถ้ามนุษย์เราในปัจจุบันเลือกที่จะใช้ทรัพยากรเพื่อเพิ่มอกุศลมูลให้แก่ตัวเอง ก็จะแปลว่า การมีชีวิตอยู่ของคนในปัจจุบันนี้เลวร้ายกว่าการมีชีวิตอยู่ของคนก่อนหน้านี้หรือคนในอดีต เพราะว่า เขาไม่ได้พัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็นคนสมบูรณ์ ตรงกันข้าม เขากำลังทำลายตัวเอง จากตรงนี้แหละที่มนุษย์เราไม่ได้ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม ไม่ได้ปฏิบัติให้ตรง ไม่ได้เป็นคนซื่อสัตย์

จากข้ออภิปรายข้างต้น อาจจะมีผู้ตั้งคำถามว่า ในการใช้ทรัพยากร การที่คนเราเลือกที่จะใช้ทรัพยากรเพื่อเพิ่มความอยาก เพิ่มความโกรธและความหลงผิดนั้น และการทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นการทำลายตัวเอง ถึงเป็นอย่างนั้น ก็ยังไม่อาจจะกล่าวได้ว่า คนในปัจจุบันกระทำการที่เข้าข่ายละเมิดคนอนาคตได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดสิทธิที่มีต่อทรัพยากรที่คนในปัจจุบันกำลังใช้ ในการตอบเรื่องนี้ เราจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องการทำอีกอย่างหนึ่งในพุทธจริยศาสตร์ การกระทำเรื่องนี้คือ การกระทำทางใจ

ในการพูดถึงการกระทำทางใจนั้น มีตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในอุปาลิวาทสูตร (มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์/13/57/54) ว่าพระพุทธเจ้าเคยถามนิครนถ์ชื่อว่า ทีฆตปัสสีว่า ในบรรดาทัณฑะทั้งสามคือ กายทัณฑะ วจีทัณฑะ และมโนทัณฑะ ที่สามารถอธิบายในบริบทของคำว่ากรรมในมุมมองของพุทธศาสนานั้น อันไหนมีโทษมากกว่า เขาตอบว่า กายทัณฑะ ในการตอบเรื่องนี้ เขาใช้ตัวอย่างสนับสนุนก็คือ การกระทำทางกาย เช่น การฆ่าคนด้วยการใช้ดาบแทงให้ตาย หรือพูดง่าย ๆก็คือ ความตายนั้นเกิดขึ้นจากการที่คนฆ่าใช้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย เช่น

มือถือดาบแล้วก็แทง เป็นต้น เมื่อถูกถามว่า แล้วพระองค์มองเรื่องนี้เป็นเช่นไร พระพุทธเจ้าตอบว่า ในมุมมองของพระองค์นั้น การกระทำทางใจถือว่า มีโทษมากกว่า การกระทำทางกายนั้นมีขีดจำกัด เช่น ถือดาบออกไปไล่ฆ่าคนตามท้องถนนแม้ว่าช่วงแรก ๆจะทำได้ แต่พอเวลาผ่านไป เรี่ยวแรงก็จะหมดและจะไม่สามารถทำได้ ส่วนการกระทำทางใจนั้น ไม่จำเป็นต้องทำอย่างนั้น คนที่มีฤทธิ์ทางใจ เช่น การมีมโนมยิทธิ นั่งอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วก็ใช้ฤทธิ์ทางใจนั้นทำร้ายคนอื่น ๆได้ ทำให้หมู่บ้านหายไปภายในพริบตาก็ได้ เราอาจจะกล่าวได้ว่า การกระทำทางใจนั้นทำแค่เพียงเล็กน้อยก็ได้ ผลสำเร็จของการกระทำนั้นมีมากกว่าการกระทำทางกาย และเราก็ทราบกันดีว่ามนุษย์เรานั้นมีศักยภาพอันหนึ่งก็คือ การมีการกระทำทางใจ ในเรื่องนี้ ไม่มีใครจะสามารถปฏิเสธได้ชัดว่า ใครก็ตามที่เกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ คน ๆนั้น ย่อมสามารถคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้ได้ เขาสามารถคิดถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้วได้ เขาสามารถคิดถึงสิ่งที่ยังดำเนินไปอยู่ได้ และเขาสามารถจะก้าวไปคิดถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึงได้ หรือถ้าจะพูดให้ชัดก็คือว่าเขาสามารถคิดถึงสิ่งที่ล่วงแล้วคืออดีตได้ เขาสามารถคิดถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันได้ และเขาสามารถคิดถึงสิ่งที่ยังเป็นอนาคตได้ แม้ว่าเรื่องที่คิดในอนาคตจะยังไม่สามารถบอกได้ว่า เรื่องนั้นเมื่อมาถึงปัจจุบันแล้วจะเป็นอย่างนั้นตามที่คิดขณะนี้ เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ เราจำเป็นต้องไปพิจารณาแนวคิดเรื่องเวลาหรือกาลในมุมมองพุทธปรัชญา ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้อธิบายว่า ทำไมคนในปัจจุบันจึงสามารถละเมิดสิทธิของคนอนาคตได้

แนวคิดเรื่องเวลาในพุทธปรัชญา

เพื่อให้การอภิปรายเรื่องเวลาในพุทธปรัชญาเป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ชัดเจน ในงานนี้จะขอยกเอาแนวคิดเรื่องเวลามาจากสองสำนักคิดดังต่อไปนี้

1) แนวคิดเรื่องเวลาของสำนักสรวาสติวาท ข้อยืนยันว่าด้วยแนวคิดเรื่องเวลาของสำนักนี้คือ “สิ่งทั้งปวงมีอยู่” คำว่า “สิ่งทั้งปวงนี้หมายถึงแก่นสารของสิ่งทั้งหลาย” และสำนักนี้ยังยืนยันต่อไปว่า “สิ่งทั้งปวงนั้นมีอยู่ในกาลทั้งสามคือ ปัจจุบันกาล อดีตกาลและอนาคตการ” ข้ออธิบายจากแนวคิดนี้เช่น ถ้าเรายอมรับว่า รูปคือแก่นสารของสิ่งทั้งหลายที่เรามองเห็นได้ รูปนี้ต้องมีอยู่ในกาลทั้งสาม กล่าวคือ ในปัจจุบันรูปนี้ก็มีอยู่ ในอดีต รูปนี้ก็มีอยู่และในอนาคตรูปนี้ก็มีอยู่ (Kalupahana, D., 1991) การมีอยู่ของกาลเช่นนี้ ก็แปลว่า เวลาจะเป็นสถานที่ ๆสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นได้ โดยไม่จำเป็นว่า จะเป็นเวลาอดีต เป็นเวลาปัจจุบันหรือเป็นเวลาอนาคต โดยที่สุด เราอาจจะกล่าวจากมุมมองของอภิปรัชญาของพุทธปรัชญาได้ว่า แก่นของสังขตธรรมคือ จิต เจตสิก ขันธ์และธาตุ ดำรงอยู่เสมอมา (ณัฏสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร, 2562)

2) แนวคิดเรื่องกาลของสำนักเสาตรานติกะ ถ้าจะกล่าวไปแล้ว สำนักคิดนี้ก็คือสำนักคิดพุทธปรัชญาเถรวาท ในทางความคิดสำนักนี้ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องเวลาที่อธิบายโดยสำนักสรวาสติวาทที่ยืนยันว่า สิ่งทั้งปวงนั้นมีอยู่ในกาลทั้งสาม เพราะเห็นว่าถ้าอธิบายเช่นนั้น ก็แปลว่า สำนักสรวาสติวาทยอมรับแนวคิดเรื่องตัวตนหรือความเที่ยงแท้และการยอมรับเช่นนั้นก็อาจจะขัดกับหลักการสำคัญของพุทธปรัชญา ถามว่า ถ้าหากสำนักนี้ไม่ยอมรับการมีอยู่ของสิ่งทั้งปวงในกาลทั้งสามแล้วสำนักนี้ยอมรับอะไร คำตอบในเรื่องนี้ก็คือว่า สำนักนี้ยอมรับแนวคิดที่เรียกว่า “ขณะ” (moment) และขณะนี้ก็ทำงานอยู่ในสองลักษณะสำคัญคือ ขณะของการเกิดขึ้นและขณะของการดับ เมื่อมีสองขณะนี้ทำงาน การยืนยันการมีอยู่ในกาลทั้งสามก็เป็นการปฏิเสธไปในตัวด้วย (Kalupahana, D., 1991) แต่อย่างไรก็ดี อาจจะมีข้อคัดค้านในเรื่องนี้ว่า แม้ว่าสำนักเสาตรานติกะจะยอมรับเฉพาะสิ่งที่เรียกว่า “ขณะ” เท่านั้น ก็แต่ไม่ได้แปลว่า “ขณะ” นี้จะไม่ทำงานในกาลใด ๆเลย อย่างน้อย “ขณะ” ต้องมีอยู่ปัจจุบันกาล

จากข้ออภิปรายข้างต้น เราจะพบว่า แนวคิดเรื่องกาละนั้นเป็นเรื่องสำคัญเพราะมันเป็นแนวคิดที่โยงไปหาการกระทำ การมีอยู่ หรือการเปลี่ยนแปลง หากไม่มีแนวคิดเรื่องกาล ก็แปลว่า เราจะอธิบายการกระทำ การมีอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงไม่ได้

การกระทำทางกาย การกระทำทางวาจาและการกระทำทางใจเป็นอย่างไร

ถ้าจะถามว่า การกระทำทางกายนั้นต้องมีกาลใดรับรอง การกระทำจึงจะเป็นไปได้ จากตัวอย่างข้างต้น การที่นาย ก ทำร้ายนาย ข โดยใช้มีดแทงหรือใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายกระแทกใส่หรือแม้กระทั่งช่วยถือสิ่งของในคราวที่เห็นว่านาย ข นั้นถือของเยอะแยะมีน้ำหนัก การจะมีการกระทำเช่นนี้ได้ต้องมีปัจจุบันกาลรับรอง การกระทำทางกายนี้จะไม่เกิดขึ้นในอดีตกาลและในอนาคตกาล เพราะอันแรกนั้นผ่านไปแล้ว นาย ก ไม่อาจจะย้อนเวลาไปกระทำการใด ๆได้และจะไม่เกิดขึ้นในอนาคตเพราะเป็นสิ่งที่ยังไม่มา นาย ก จะมีปัจจุบันกาลเป็นตัวรับรองการกระทำทางกายของตนเอง ถ้าจะถามว่า การกระทำทางวาจานั้นเกิดขึ้นหรือทำได้ในกาลใด ในเรื่องก็สามารถตอบได้เช่นเดียวกับการกระทำทางกาย นาย ก จะพูดเสียดสี พูดเท็จหรือพูดให้กำลังใจแก่นาย ข ได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจุบันกาลรับรอง ถ้าผ่านไปแล้วก็จะเป็นอดีต นาย ก ไม่อาจจะย้อนเวลาไปพูดตามที่ตัวเองต้องการพูดได้ และถ้าเป็นอนาคต นาย ก ก็ทำไม่ได้เช่นกัน เพราะเป็นสิ่งที่ยังไม่มา

แต่อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า การกระทำทางใจนั้นเป็นสิ่งที่พิเศษกว่าการกระทำสองข้อข้างต้น เพราะการกระทำทางใจนั้นสามารถจะไปเอาสิ่งที่ผ่านไปแล้วมาคิดใคร่ครวญได้ สามารถจะคิดได้ในปัจจุบัน สามารถจะก้าวไปในอนาคตได้ กล่าวคือ สามารถคิดถึงสิ่งที่ยังมาไม่ได้ถึงก็ได้ การสามารถคิดถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือยังมาไม่ถึงก็คือการกระทำอีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากใจของคนเราสามารถทำเช่นนั้นได้ ก็แปลว่า การกระทำทางใจนั้นสามารถกล่าวได้ว่ามีแล้วในอนาคตแม้ว่าในอนาคตจะยังมาไม่ถึงก็ตาม เพราะความสามารถของจิตที่มีความพิเศษในการที่จะทำงานในกาลที่ยังมาไม่ถึงได้

สรุป

จากคำถามที่ว่า คนอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยากรที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบันหรือไม่ หรือถ้าจะถามอีกมุมหนึ่งก็คือ การใช้ทรัพยากรของมนุษย์เราในปัจจุบันจะเข้าข่ายละเมิดสิทธิของคนอนาคตที่มีต่อทรัพยากรที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้หรือไม่ ข้ออภิปรายที่ได้จากมุมมองของพุทธจริยศาสตร์พบว่า คนอนาคตมีสิทธิต่อทรัพยากรที่มนุษย์เราใช้อยู่ในปัจจุบัน เหตุผลที่สนับสนุนเรื่องนี้ก็คือ เรื่องเวลาหรือกาล เมื่อคนอนาคตมีอยู่ในกาลทั้ง 3 ก็แปลว่า ไม่ว่าคนอนาคตจะอยู่ในปัจจุบันนี้หรืออยู่ในอดีตก็ตาม คนอนาคตย่อมมีสิทธิต่อทรัพยากร และการมีสิทธินี้ก็ทำให้เกิดพันธะหน้าที่ต่อเราที่เป็นคนใช้ทรัพยากรอยู่ในปัจจุบันในแง่ที่จะไม่ใช้จนทำให้ทรัพยากรนั้นไม่อยู่ในสภาพที่จะทำให้คนอนาคตเมื่อมาถึงแล้วจะใช้ไม่ได้ และถ้ามองการใช้ทรัพยากรในมุมมองพุทธจริยศาสตร์ การใช้ทรัพยากรที่ดีที่ถูกที่ควร ควรจะเป็นการใช้ทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวคือต้องเป็นไปในทิศทางที่จะขจัดรากเหง้าแห่งความไม่ฉลาด ได้แก่ ความโลภ ความโกรธและความหลงผิด หมายความว่า การใช้ทรัพยากรใดจะเป็นไปตามหลักการของพุทธจริยศาสตร์ การใช้ทรัพยากรนั้นควรจะเป็นการใช้ที่เป็นแค่เครื่องมือช่วยทำให้มนุษย์พัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวคือ ต้องเป็นไปในแนวทางที่ไม่เพิ่มความโลภ ความไม่โกรธและความไม่หลงผิด จนไปถึงระดับที่สามารถกำจัดรากเหง้าแห่งความไม่ฉลาดจนหมดสิ้น หากมีการ

ใช้ทรัพยากรที่เป็นไปในทิศทางตรงข้ามกับหลักการนี้ ก็แปลได้ว่า คนในปัจจุบันกำลังทำลายตัวเองและในอีกความหมายหนึ่งก็คือ กำลังละเมิดสิทธิต่อทรัพยากรของคนอนาคตไปในตัวด้วย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ณัฏสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร. (2562). *ความมีอยู่ของเวลา: การศึกษาเชิงวิพากษ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*.วารสารมจร ปรัชญาปริทรรศน์, 2 (6) 1-15.

Feinberg, Joel. (1970). *The Nature and Value of Rights*. In The Journal of Value Inquiry, vol. 4, no. 4, pp. 243–260. DOI: 10.1007/BF00137935.

Kalupahana, D. J., (1991). *The Buddhist concept of time and temporality*. In Essays on Time in Buddhism. Edited by Prasad H.S., Delhi: Sri Satguru Publicaiton.

Keown, D. (1998). *Are There Human Rights In Buddhism?* In Keown, V.D., Prebish, C. S., and Husted, W. R. (Edited). (P. 17). Great Britain: Curzon Press.

Pojman, L.P., Pojman, P., and McShane. (2015). *Introduction*. In Environmental Ethics: Readings in Theory and Application, (7th Ed.). (P. 1-3). United States: Cengage Learning.

---------- (2015). *Climate Change*. In In Environmental Ethics: Readings in Theory and Application, (7th Ed.). (P. 605). Cengage Learning.

Parfit, D., (2015). *Future Generations*. *In Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*, (7th Ed.). (P. 49). United States: Cengage Learning.

----------, (2015). *Future Generations*. In Environmental Ethics: Readings in Theory and Application, (7th Ed.). (P. 50-51). United States: Cengage Learning.